

О‘ЗBEKISTONDA AYOLLAR RAHBARLIK SALOHIIYATI VA SIYOSII FAOLLIGINING RIVOJLANISH YO‘NALISHLARI

Nurmuxammedova Nilufar Alijon qizi

Qo‘qon Davlat Universiteti 1-bosqich magistranti

E-mail: nurmuxammedova03@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada O‘zbekiston Respublikasida ayollarning siyosiy faolligini kuchaytirish va ularning rahbarlik salohiyatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar tahlil qilingan. O‘zbekiston SSR davrida ayollar siyosiy hayotining tarixiy shakllanishi, mustaqillikdan keyingi davrda esa gender tenglikni ta‘minlashga doir islohotlarning amaliy natijalari yoritilgan. Maqolada ayollar ishtirokining huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy asoslari, siyosiy partiyalar hamda davlat boshqaruvidagi o‘rni ilmiy-nazariy tahlil asosida o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: Ayollar rahbarligi, siyosiy faollik, davlat boshqaruvi, gender siyosati, demokratik islohotlar, ijtimoiy tenglik, ayollar yetakchiligi, huquqiy asoslar, ijtimoiy rol, O‘zbekiston tajribasi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy hayotida ayollarning roli sezilarli darajada oshdi. Ayollarni boshqaruv tizimiga jalb etish, siyosiy partiyalar va parlamentdagi ishtirokini kengaytirish mamlakatda demokratik qadriyatlarni mustahkamlashda muhim o‘rin tutmoqda. Prezident Sh. Mirziyoyev o‘z chiqishlarida ayollarni hurmat qilish va ularning jamiyatdagi mavqeini oshirish mamlakat taraqqiyotining muhim omillaridan biri ekanini ta‘kidlab o‘tgan [1-25]. Shu ma’noda, ayollarni siyosiy jarayonlarga faol jalb etish, ularning rahbarlik salohiyatini namoyon etish davlat siyosatining ajralmas qismiga aylandi. O‘zbekiston bugungi kunda gender tenglikni ta‘minlash bo‘yicha xalqaro majburiyatlarga ega mamlakat sifatida tan olingan. BMT, YEXHT, UNDP kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda ayollarni siyosiy ijtimoiylashuvga tayyorlash, ularni yetakchilikka o‘rgatish dasturlari yo‘lga qo‘yilgan. Bu o‘zgarishlar, bir tomondan, ayollarning siyosiy sub’ekt sifatida faolligini

oshirsa, ikkinchi tomondan, ularning davlat boshqaruvidagi o'rnini mustahkamlamoqda.

Ayollar rahbarligining ildizlari O'zbekiston SSR davrida shakllana boshlagan. 1920–1930-yillarda sovet siyosati “ayollarni ijtimoiy ishlab chiqarishga jalb etish”ni maqsad qilgan bo'lib, bu jarayonda ayollar o'qituvchi, vrach, muhandis, agronom kabi kasblarda faoliyat yurita boshladilar. O'sha davrda ayrim ayollar O'zbekiston SSR Oliy Soveti va partiya qo'mitalarida lavozim egallagan. Misol uchun, Sora Eshonto'rayeva va Zulfiya Isroilova kabi ayollar siyosiy sahnada ijtimoiy faollik namunasi sifatida tanilgan[2-87]. Biroq sovet davrida ayollarning rahbarlik lavozimlaridagi roli ko'proq ramziy tusda edi. Ularning faoliyati ko'pincha partiya siyosatini targ'ib qilish bilan cheklanardi. Mustaqillikdan keyingi davrda esa ayollarning siyosiy faolligi mustaqil tashabbusga, ijtimoiy ehtiyojga va davlat siyosatining ajralmas qismiga aylandi.

1991-yildan so'ng O'zbekistonda ayollarning siyosiy maqomini mustahkamlash uchun huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy poydevor yaratildi. Bu esa ularning rahbarlik salohiyatini oshirishda yangi bosqichni boshlab berdi. Ayollar siyosiy faolligi va rahbarlik salohiyatining rivoji mamlakatda yaratilgan mustahkam huquqiy tizim bilan bevosita bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 46-moddasida “Erkaklar va ayollar teng huquqlidir”[3] ekanligi belgilab qo'yildi. Shuningdek, “Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash to'g'risida”gi Qonun (2019); “Gender tenglikni ta'minlash to'g'risida”gi Qonun (2019); 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Gender tenglik strategiyasi; O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati qarori “Ayollar siyosiy faolligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida” (2023) kabi qonuniy hujjatlar qabul qilinishi ham muhim huquqiy asos bo'ldi. Mazkur huquqiy hujjatlar asosida ayollarni rahbarlik lavozimlariga tayyorlash, ularni siyosiy partiyalarda faol ishtirok ettirish, davlat dasturlarida gender tenglikni ta'minlash choralari bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda.

Bugungi kunda O'zbekiston siyosiy maydonida ayollarning roli sezilarli darajada oshgan. Oliy Majlis Qonunchilik palatasida 150 deputatdan 48 nafari ayollar (32%)

bo'lsa, Senatda 28 nafar ayol a'zo (25%) faoliyat yuritmoqda. Bu ko'rsatkich Markaziy Osiyoda eng yuqori natijalardan biridir.[4-56] Siyosiy partiyalar faoliyatida ham ayollar faolligi ortmoqda:

- O'zLiDeP tarkibida "Ayollar ligasi" 2020-yildan buyon faoliyat yuritib, 10 mingdan ortiq ayollarni siyosiy ta'lim dasturlariga jalb qilgan;
- Adolat SDP "Ayollar qanoti" orqali tibbiyot va ta'lim sohasidagi ayollarni mahalliy kengashlarga nomzod sifatida tayyorlamoqda;
- Milliy tiklanish DP "Ayollar kengashi" orqali madaniy meros, ta'lim va milliy qadriyatlar sohasida faol bo'lgan ayollarni siyosiy jarayonga jalb etmoqda;
- Ekologik partiyada esa ayollar ekologik siyosatni shakllantirishda faol ishtirok etib, "yashil diplomatiya" loyihalarini amalga oshirmoqda.

Davlat boshqaruvi tizimida ham ayollar ulushi oshmoqda:

- 2024-yil holatiga ko'ra, vazir o'rinbosarlari va agentlik rahbarlari orasida 22 foiz ayollar bor;
- Mahalliy kengash deputatlari tarkibida ayollar ulushi 30 foizga yaqinlashgan;
- Tuman va shahar hokimlarining 10 nafari ayollar (bu raqam 2016-yilda atigi 2 nafar edi).

Bundan tashqari, "Ayollar siyosiy yetakchiligi maktabi", "Oila va jamiyatda ayollar rolini kuchaytirish markazi", "Qizlar uchun rahbarlik akademiyasi" kabi loyihalar orqali minglab ayollar siyosiy tayyorgarlikdan o'tmoqda[5-52]. UNDP, YUNESKO va YEXHT ko'magida amalga oshirilgan bu dasturlar ayollarning siyosiy qaror qabul qilish qobiliyatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Ayollar siyosiy faolligini oshirishda hududiy tashabbuslar ham muhim rol o'ynamoqda. Misol uchun, Qashqadaryo viloyatida "Ayol yetakchi – jamiyat tayanchi" loyihasi doirasida 250 nafar ayol hokim yordamchisi sifatida tayyorlandi. Bu esa

ayollarning joylardagi siyosiy faolligini oshirib, ularni jamoatchilik orasida obro'e'tiborli yetakchiga aylantirdi.

Shuningdek, ayollar siyosiy jarayonlardagi faolligini oshirishda ommaviy axborot vositalarining roli ham ortmoqda. Televizion dasturlar, ijtimoiy tarmoqlarda olib borilayotgan "Ayol – yetakchi", "Qizlar kelajagimiz" kabi loyihalar yosh avlodda siyosiy mas'uliyat va faollikni kuchaytirish yo'lida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ayni paytda, ayollarni siyosiy jarayonlarga jalb etishda ayrim to'siqlar saqlanib qolmoqda:

- Mahalliy darajada ijtimoiy stereotiplar hanuz mavjud;
- Rahbarlik lavozimlarida gender muvozanat hali to'liq ta'minlanmagan;
- Ayollar uchun siyosiy mentorlik tizimi sust ishlamoqda.

Zamonaviy jamiyatda ayollarning siyosiy faolligini oshirish va rahbarlik salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun quyidagi tashkiliy va institutsional choralar muhim ahamiyat kasb etadi. Ayollar uchun maxsus siyosiy ta'lim platformalarini rivojlantirish – bu platformalar orqali ayollarning siyosiy savodxonligini oshirish, ularni saylov jarayonlari, rahbarlik ko'nikmalari va jamoatchilik bilan ishlash bo'yicha tayyorlash zarur. Har bir siyosiy partiya tarkibida gender tenglik kengashlarini kuchaytirish – partiyalar faoliyatida ayollar ovozinig eshitilishini ta'minlash, ularni strategik qarorlar qabul qilish jarayonlariga jalb etish uchun. Mahalliy darajada ayollarning nomzodini qo'llab-quvvatlash fondlarini yaratish – bu fondlar orqali siyosiy kampaniyalar, treninglar va ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish mumkin. Rahbarlik lavozimlariga tayyorlanayotgan ayollar uchun mentorlik tarmoqlarini tashkil etish – tajribali siyosatchilar, olimlar va jamoatchilik faollari tomonidan yosh ayollarga maslahat va yo'l-yo'riq berish tizimini yo'lga qo'yish.[6] Bu tashabbuslar natijasida ayollar siyosiy yetakchilik yo'lida yanada faolroq ishtirok etishi, davlat boshqaruvi tizimida malakali, strategik fikrlovchi kadrlar safi kengayishi kutilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda ayollarning rahbarlik salohiyati va siyosiy faolligi yildan-yilga oshib bormoqda. Ularning davlat boshqaruvidagi ishtiroki nafaqat

jamiyat barqarorligiga, balki demokratik qadriyatlarning chuqurlashuviga xizmat qilmoqda. Ayollarning siyosiy maktablarda, partiyalarda, xalqaro loyihalarda ishtiroki mamlakat taraqqiyotiga bevosita hissa qo'shmoqda.

Kelgusida bu yo'nalishda amalga oshiriladigan islohotlar — siyosiy ta'limni kengaytirish, ijtimoiy stereotiplarni bartaraf etish va rahbarlik imkoniyatlarini ko'paytirish — O'zbekistonni gender jihatdan teng, demokratik jamiyat sifatida yanada yuksaltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – B. 25
2. To'laganova D. *Ayollar harakati tarixi: 1917–1991 yillar*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2002. – B. 87
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 46-modda
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi rasmiy sayti. “Ayollarning parlamentdagi ishtiroki 2024-yilda.” – www.parliament.gov.uz, 2024. – B. 56
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati. “Ayollar siyosiy yetakchiligi maktabi faoliyati natijalari haqida.” – Toshkent, 2023. – B. 52.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 8-martdagi “Xotin-qizlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va ularning jamiyatdagi rolini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF–46-sonli Farmoni. — *Xalq so'zi*, 2023-yil 9-mart.